

Arap İsyanları Sonrası Dönemde Siyasi Eğilimler: Değişen Bir Bölgesel Düzen(-sizlik) de Siyasal İslam'ın Dönüşümü

Final Raporu

Siyasal İslam -hem bir ideoloji hem de bir toplumsal hareket olarak- Arap İsyanlarının başlangıcından bu yana çok büyük değişimlere tanıklık etmiştir. Arap İsyanları, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki temel siyasal dinamikleri köklü bir biçimde değiştirmiş ve devlet yapıları, sivil toplum örgütleri ile siyasal İslamcı hareketler de dâhil olmak üzere bölgedeki tüm sosyo-politik hareketler üzerinde kalıcı etkiler bırakmıştır. On yıllar boyunca bölgedeki tek adam rejimlerinin sürdürdüğü sınırlı siyasal katılım imkânı, baskı, marjinalleştirme, zaman zaman sisteme dâhil etme ve sınırlama stratejilerinin ardından siyasal İslamcı hareketler, kendilerini Arap İsyanları'nın ortaya çıkardığı tamamen farklı bir gerçekliğin içerisinde bulmuştur. Bazı durumlarda, demokratikleşme süreçlerinin başlamasıyla birlikte bölgedeki siyasal İslamcı hareketler, tarihlerinde ilk defa öne çıkma ve uluslararası düzeyde kabul görme imkânına kavuşmuştur. Diğer durumlarda ise devlet-dışı aktörler olarak konumlanmış olan siyasal İslamcı hareketler; karmaşık ve genel itibarıyla hızla değişen bölgesel ittifaklar tarafından beslenen uzun süreli iç savaşların ağına düşmüştür. Ancak uzun süredir dışlanmış bir dizi siyasal aktörün yanı sıra siyasal İslamcı hareketlerin, bölgedeki ülkelerin iç politika sahnelerine entegrasyonu kalıcı olamamış çünkü mevzu bahis ülkelerin çoğunda Arap İsyanları, devlet kurumlarında yer alıp eski rejimlere sadık olan ve büyük ölçüde dokunulamamış ağlar tarafından etkisiz hâle getirilmiştir. Siyasal İslamcı hareketler, siyasal güç dengelerinde payının olduğu ülkelerin birçoğunda, ayaklanmalara öncülük eden ve ideolojik olarak çeşitlilik arz eden birçok siyasal ve toplumsal hareketi hedef alan muazzam bir baskıya maruz kalmışlardır. Genel olarak bakıldığında Arap İsyanları, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki siyasal İslamcı hareketlerin sisteme dâhil edilme / sistemden dışlanma dinamiklerini de köklü bir biçimde değiştirmiştir.

Bu dramatik gelişmeler bugün ideolojik, yapısal ve jeopolitik açıdan siyasal İslamcı hareketler üzerinde geniş kapsamlı etkiler doğurmuştur. Ayrışma, radikalleşme, depolitizasyon ve örgütsel yeniden yapılanma eğilimleri Arap İsyanlarının ardından gözlenen dönüşümler olup, siyasal İslamcı hareketler de bu olanlardan nasibini almıştır. Al Sharq Forum'un düzenlemiş olduğu bu atölye çalışmasının hedefi, Arap İsyanları sonrası dönemde siyasal İslamcı hareketlerin geçirdiği çeşitli siyasi, yapısal ve ideolojik dönüşümleri inceleyip

değerlendirmek ve İslamcılık fenomeni ile siyasal İslamcı hareketlerin yakın gelecekteki akıbetine ışık tutmak amacıyla bölgedeki akademisyenleri, siyasal İslamcı hareketlerin liderlerini ve politikacıları bir araya getirmektedir. Bu rapor, söz konusu aktörlerden oluşan katılımcıların gerçekleştirilen atölye çalışmasındaki tartışmalarını esas almaktadır.

Birinci Oturum: Yeni Gerçekliği

Anlamlandırma

İlk oturumda katılımcılar, Arap İsyanlarının ve isyanlar sonrası dönemin bölgedeki siyasal İslamcı hareketleri etkileyen temel özelliklerini ele almıştır. Oturumun odak noktası, bu temel özelliklerin siyasal İslamcı hareketlerin örgütsel yapıları, ideolojileri ve siyasal tutumları üzerindeki kapsamlı etkileri üzerine olmuştur. Öte yandan bu özellikler ve siyasal İslamcı hareketler üzerindeki etkileri, geleceğe dönük bir bakış açısıyla tartışılmış ve katılımcıların birçoğu, demokratik sisteme adapte olmaya eğilimli siyasal İslamcı hareketlerin iç reformlar gerçekleştirebilmek için Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da yaşanan krizlerden ne tür dersler çıkarabileceğine odaklanmıştır.

Oyunun Kurallarını Yeniden Belirlemek:

Arap İsyanlarının 2010 yılı sonunda patlak vermesinden bu yana statüko yanlısı rejimlerin alaşağı edilmesiyle birlikte siyasal İslamcı hareketler ve diğer siyasi aktörlerin karşı karşıya olduğu en önemli zorluk, yeni devlet yapısının ve yönetim modelinin üzerinde toplu bir uzlaşma sağlamak hususunda olmuştur. Kapsayıcı bir yönetim modeline yönelik siyasal bir fikir birliğine ulaşmanın zorluğu birbiriyle kesişen üç düzlemde görülmektedir: Siyasi durum, güvenlik ve kalkınma. Ulusal bir yönetim modeline yönelik vizyon geliştirmek için siyasal İslamcı hareketlerin

önceliklerini yeniden belirlemesi ve odak noktalarını, dini tebliğ faaliyetleri ve siyasal alanda hizip odaklı stratejilerden devlet inşası için ulus çapında bir vizyon geliştirmeye yönlendirmesi gerekmektedir. Katılımcılar, siyasal meşruiyet inşa etme hususunda yaşanan fikir birliği eksikliğinin, siyasal İslamcı hareketler başta olmak üzere söz konusu siyasi aktörlerin, ülkelerindeki politik ve ekonomik zorlukların etkili bir şekilde üstesinden gelecek adımlar atmasını neredeyse imkânsız kıldığına altını çizmişlerdir. Bazı katılımcılar, Tunus'taki Ennahda Partisi ve Fas'taki Adalet ve Kalkınma Partisi (KSP) örneklerini görece başarılı örnekler olarak göstermişlerdir. Zira bu partiler, bilhassa Ennahda Partisi, geniş kapsamlı politik meselelerde diğer aktörlerle olgun bir şekilde ilişki kurabilmeyi başarmıştır.

Arap İsyanlarının başlangıcı, siyasal İslamcı hareketler için bir dönüm noktası olmuş; çünkü siyasal İslamcı hareketler yeni gerçekliğe hızla uyum sağlamak zorunda kalmış ve en temel değerleri uygulamaya dair belli imtihanlardan geçmiştir. Siyasal İslamcı hareketlerin karşı karşıya kaldığı en büyük zorluklardan bir diğeri ise sahip oldukları geleneksel değerlerin kabul edilebileceği bir formül içerisinde uluslararası sistemle bir arada olabilmenin bir yolunu aramak hususunda olmuştur. Bu bağlamda, katılımcılar arasında "yurttaş odaklı devlet" örneğini verenlerin yanında toplumsal çoğulculuğu İslami değerlerle uyumlu bir şekilde kavramsallaştırabilmek adına İslam fıkhnının gözden geçirilmesi ihtiyacını belirtenler de olmuştur. Bu tip revizyonların siyasal İslamcı hareketlere ajanda, strateji ve kullanılan araçlar da dâhil olmak üzere birçok seviyede etkileri olacaktır ve bu yolla siyasal İslam sürekli bir yeniden formüle edilme sürecine

girecektir. Tüm katılımcılar siyasal İslamcı hareketlerin ülke yönetimine yönelik yaklaşımlarını değiştirmesi için İslam fikhının yeniden gözden geçirilmesi gerekliliği hususuna katılmasa da bazı katılımcılar, kavramların demokratik değerlere uyumlu bir şekilde inşa edilmesi gerekliliği üzerinde hemfikir olduğunu belirtmiştir.

Jeopolitik Duruşun Revizyonu:

Arap İsyanları sonrası dönemde birçok ülkede siyasal İslamcı hareketlerin yükselişe geçmesiyle birlikte, iktidardaki (ya hükümete öncülük ederek ya da iktidarın bir paydaşı olarak) İslamcı yönetimler ya da partiler bazı durumlarda, iktidara ulaşmadan önce bölgesel politikalara dair sahip oldukları tutumun aksi yönünde bölgesel ve uluslararası aktörlerle ilişki kurmak durumunda kalmıştır. Bölgedeki siyasal dinamiklerin yeniden yapılanması, değişen ittifaklar ve Arap İsyanları dönemi ile isyanlar sonrası dönemde güç dengesizliklerinde makasın her geçen gün açılması, siyasal İslamcı hareketlerin bölgesel ilişkilere yönelik bakış açılarını da etkilemiştir. Arap İsyanlarının 2010 yılının sonuna doğru başlamasından bu yana siyasal İslamcı hareketler, söz konusu isyanlardaki ve isyanları takip eden süreçlerdeki rollerini netleştirmeye çalışırken, bölgeyi hangi söylemlerin şekillendireceğine dair bir mücadele alanı da ortaya çıkmaktadır.

Bazı katılımcılar; İsrail, İran, Suudi Arabistan Krallığı ve Rusya'nın, başarısızlıkla sonuçlanan Arap İsyanlarından asıl fayda sağlayan aktörler olduklarına işaret etmiştir. Diğer ülkelerin arasında bilhassa Suudi Arabistan, İran'ın nüfuz alanını daraltma ve siyasal İslamcı hareketleri etkisiz hale

getirmeye dönük girişimleriyle bölgeye yeniden istikrar getirmeye çalışmış ancak bu çaba başarısız olmuştur. İsyanların yaşandığı ülkelerin bazılarında, Suudi Arabistan- Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) veya İran öncülüğündeki koalisyon, açıktan veya üstü kapalı bir biçimde durumu statüko lehine değiştiren hamlelere imza atmıştır. Her iki ittifak eksenini de Arap İsyanlarını, zincirleme bir etki yaratacağı korkusuyla kendi ulusal güvenliklerine ve bölgedeki çıkarlarına yönelik tehdit arz eden bir gelişme olarak okuma eğilimindedir. Yemen'deki ve Kuzey Afrika'daki Körfez ülkelerinin desteklediği -bilhassa Mısır'daki- karşı devrim yanlısı aktörlerin başarısı, coğrafi olarak görece daha uzak olan Tunus ve Fas da dâhil olmak üzere başarılı, kısmi veya kapsamlı siyasal dönüşümler geçirmiş ülkeler üzerinde şok etkisi yaratmıştır.

Arap İsyanlarının her geçen gün etkisini arttırması sebebiyle Körfez bölgesinde bir güvenlik tehdidi olarak kodlanması ile birlikte hükümetler, potansiyel kışkırtıcılar olarak görülen siyasal İslamcı hareketlerin kontrol altında olduğundan emin olmak için çeşitli uygulamalara başvurmuştur. Müslüman Kardeşlerin, Mısır'daki devrimin patlak vermesinin ardından her şeyi yapmaya gücü yeten bir mobilizasyon kapasitesine sahip bir şekilde öne çıkması, Körfez hükümetlerinin çoğunu alarma geçirmiş ve dikkatlerini kendi ülkelerindeki siyasal İslamcı hareketlere çevirmelerine sebep olmuştur. Bu anlamda Körfez'deki her ülke, Müslüman Kardeşler ile ilişkili örgütlere dair kendi yol haritasını izlemiştir. Nitekim bu stratejiler ülkenin içerisinde bulunduğu koşullara ve siyasal denetim mekanizmalarına göre farklılık arz etmektedir. Körfez bölgesinde Müslüman Kardeşler ile ilişkili örgütlere

yönelik strateji büyük ölçüde bu örgütlerin siyasal reform hedefiyle daha geniş hareketlerin bir parçası olarak hareket edip etmediğine bağlı olarak şekil almıştır. Kuveyt ve Bahreyn'deki Müslüman Kardeşler ile ilişkili örgütler bazı sınırlamalara rağmen faaliyetlerine devam edebilmiştir. Katar'da ise bu tip örgütler zaten 1999 yılında kendilerini feshetmişti. Suudi Arabistan, BAE ve Umman'da ise Müslüman Kardeşler ile ilişkili örgütler ağır bir biçimde bastırılmış ve gözetim altına alınmıştır. 1994 yılında bu örgütlere karşı çok sert önlemler alan Umman haricindeki ülkelerde bu uygulamalar özellikle Arap İsyancıları döneminde devreye sokulmuştur.

İkinci Oturum: Arap İsyancıları Döneminde Siyasal İslam

İkinci oturumda, katılımcılar siyasal İslamcı hareketlerin, Arap İsyancıları sonrası dönemde iktidara ulaştıktan sonra karşı karşıya kaldıkları zorluklara odaklanmıştır.

Bu noktada katılımcılar, Mısır Müslüman Kardeşlerinin siyasi kanadı olan Hürriyet ve Adalet Partisi'nin (HAP) 2012 yılından 2013'e kadar geçen süre zarfındaki iktidar tecrübesine odaklanmışlardır. Bu sürede Müslüman Kardeşler ve iktidara gelmiş olan HAP, hem iç hem de dış faktörlerden kaynaklı yetersizliklerle karşı karşıya kalmıştır. İç faktörlerden kaynaklı yetersizlikler, örgütsel güç yapılanmasını değiştirme ve yapısal eksiklikleri giderme hususlarındaki yetersizliklerden kaynaklanmaktadır. Mısır Müslüman Kardeşleri içerisindeki muhafazakârlar ve reformcular arasında beliren husumetler, 2008 yılında muhafazakârların rehberlik pozisyonunu ve danışma konseyini iç

seçimler sonucunda almasıyla birlikte pratikte son bulmuştur. Bu sebeple HAP, hareket içerisindeki güç anlaşmalarının neticesi olan, herkesi kapsayıcı bir yapı olmaktan ziyade Mısır Müslüman Kardeşlerinin muhafazakâr tabanının baskın olduğu bir yapı olagelmıştır. Bu da hareket içerisindeki yapısal eksikliklerin kalıcı hâle gelmesine ve HAP'ın da bu durumdan etkilenmesine yol açmıştır.

HAP'ın stratejik ortaklıklar kurma bağlamındaki dış kaynaklı yetersizlikleri konusunda ise bazı katılımcılar, HAP'ın seküler partilerle ortak bir zeminde bir araya gelebilmekteki yetersizliğini ve buna bağlı olarak partiyi zayıflatan kötü koalisyon yapılarını işaret etmiştir. Mısır Müslüman Kardeşleri ve HAP, Muhammed Mursi'nin cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aldığı zaferi, bu zaferin son derece ufak bir farkla alınmış olmasına rağmen, ideolojik olarak farklı siyasi aktörlerle koalisyonu güçlendirmeye ihtiyaç olmaksızın ülkeyi yöneteceklerine dair açık bir çek olarak görmüştür. Ancak bu hususta hem iç kaynaklı hem de dış kaynaklı eksikliklerle karşı karşıya kalmışlardır. İç kaynaklı olarak, Mısır Müslüman Kardeşleri içerisindeki güç paylaşımı ve ötekileştirmeden kaynaklı yapısal eksiklikler, HAP'ın devrimler sonrası politika yaklaşımlarına da yansımıştır. Dış kaynaklı olarak ise HAP, her şeyden önce kendisini Mısır toplumunun dini açıdan muhafazakâr tüm kesimlerini kapsayan bir taban hareketi olarak sunmada başarısız olmuştur. Bu bağlamda, bazı katılımcılar Türkiye'deki Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) iktidara yükselişini ve siyaset sahnesine çıkışının ilk aşamalarında başarılı bir sicil ortaya koymasını, bir muhafazakâr parti için örnek alınabilecek klasik bir model olarak işaret etmiştir.

Katılımcılar, Mısır Müslüman Kardeşlerinin iktidarda iken karşı karşıya olduğu sorunları; örgütün katılım mekanizmaları, tabanını harekete geçirme (mobilizasyon), üyeleri dışlama/kapsama ve hiyerarşik katılım hususlarındaki yapısal eksikliklerine bağlamışlardır. Ancak devletin Müslüman Kardeşleri dışlamasının ortaya çıkardığı mirasın; örgütün ve HAP'ın hem stratejik hem de kapsayıcı bir şekilde ülkeyi idare etme yetilerini sınırlayan temel sebeplerden biri olduğu da belirtilmiştir. Bu sebeplerden ötürü bazı katılımcılar, Mısır Müslüman Kardeşlerinin kendi iktidar deneyimini kritik etmesi ve gözden geçirmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Müslüman Kardeşler içerisinde (the al Jabha al Tarikhiya olarak bilinen) baskın bir gruba mensup olan üst düzey bir örgüt üyesi, Mısır Müslüman Kardeşlerinin başarısızlığının arkasında yatan sebeplerin yapısal olmadığını ve coğrafya, tarih ve ideoloji gibi etmenlere bağlanabileceğini; Müslüman Kardeşlerin iktidar deneyiminin altını oyma ve iktidarı devirme kararının ülke içinde alınmayıp dış kaynaklı bir plânın sonucu olduğunu öne sürmüştür. Örgüt içerisindeki (Maktab al Qiyada al Jadida olarak bilinen) yenilikçi kanada mensup bir başka üst düzey üye ise Müslüman Kardeşlerin yapısal sorunlarının genelde basite indirgenen bir şekilde ortaya konduğunu söylemiştir. Söz konusu katılımcı, Mısır Müslüman Kardeşlerinin kendisini hem dini tebliği hedefleyen hem de diğer aktörlere karşı siyasi parti politikaları yürütmekle ilgilenen bir örgüt şeklinde sunarak kendi kendisiyle çeliştiğini öne sürmüştür. Verdiği bir diğer örnek de örgütün nasıl tedrici değişimi (tabandan tavana) savunan bir yapıdan iktidara ulaşmayı temel hedef hâline getiren (tavandan tabana) bir yapıya dönüştüğü yönünde olmuştur.

Üçüncü Oturum: Siyasal İslam'ın Sürmekte Olan Dönüşümü

Üçüncü oturum, siyasal İslamcı hareketlerin Arap İsyancıları ile beraber yaşadıkları ideolojik ve örgütsel dönüşümlerin tartışılmasına ayrılmıştır.

Dini tebliğ ve siyasi faaliyetler arasındaki ikilem, katılımcıların siyasal İslamcı hareketlerin ideolojik ve örgütsel dönüşümlerini bir çerçeveye otururken dayandıkları açıklayıcı bir paradigma olmuştur. Tarihsel anlamda dini tebliğ ve siyaset arasındaki ilişki, içinden çıkılması zor bir ilişki olarak görülmüş ve bu durum, bölgedeki siyasal İslamcı hareketlerin birçoğunun kimliğini de şekillendirmiştir. Siyasal İslamcı hareketlerin maruz kaldığı kapsamlı ideolojik değişimlerle birlikte dini tebliğ ve siyaset ikilemi artık bir aksiyom olmaktan çıkmıştır; zira birçok siyasal İslamcı hareket bunlardan birini diğeri pahasına tercih etme yoluna başvurmamakta ve iç tartışmalarda bu iki faaliyetin birbirinden farklı alanlar şeklinde bölümlere ayırma fikri öne çıkmaktadır. Tunus'taki Ennahda Partisi, geç bir dönemde de olsa dini tebliğ faaliyetlerini terk edip bir siyasal partiye dönüşen siyasal İslamcı hareketler arasında en öne çıkan modeldir. Mısır'daki örnekte ise Müslüman Kardeşlerin dini tebliğ ve siyaset faaliyetlerini esaslı ve yapısal bir biçimde farklı bölümlere ayırmaksızın veya bunlardan herhangi birini ayrı bir faaliyet alanı olarak seçmeksizin kendisini siyasal anlamda temsil etmesi açısından kurduğu HAP sembolik bir dönüşümü yansıtmaktadır. Fas'taki Adalet ve Kalkınma Partisi modeli ise Tunus'taki Ennahda ve Mısır'daki HAP örneklerinin bir orta yolu niteliğinde, daha gelişmiş bir örneğe karşılık gelmektedir.

Birçok katılımcı için karşı devrimlerin başarısı, dini tebliğ ve siyaset ikilemine dair mevcut tartışmalarda yeni bir sayfa açmıştır. İsyancıları veya siyasi geçiş süreçlerini yaşamış ülkeleri idare etmede birçok siyasal İslamcı hareketin başarısızlığında ideoloji her zaman temel veya doğrudan bir rol oynamasa da siyasal İslamcı hareketlerin dini tebliğ ve siyasi faaliyetlerine dair klasik anlayışlarını masaya yatırmak, bu hareketlerin iktidar deneyimlerinin tüm boyutlarını anlamak açısından önem taşımaktadır. Siyasal İslamcı hareketlerin kendilerini yeniden gözden geçirmesinin esaslı değişimlere yol açıp açmayacağı sorusu bir yana, bu tip bir yeniden gözden geçirme sürecinin kapsamına örgütsel, ulusal ve uluslararası düzeyde çok çeşitli faktörler girmektedir. Siyasal İslamcı hareketlerin siyasi ve örgütsel koşulların istikrarlı olduğunu düşündüklerinde ileriye dönük yapısal dönüşümlere daha yatkın olmaları muhtemeldir. Aksi bir durumda, yani örgütün kontrol altında tutulmasının zorlaştığı hissini besleyen bir kurumsal parçalanma durumunda ise siyasal İslamcı hareketlerin kendilerini daha çok izole etmeye yakınlaşması söz konusu olmaktadır. Yoğun baskının karakterize ettiği karşı devrim sürecinde ortaya çıkan siyasal İslamcı hareketlerin içerisindeki farklı hiziplerin ötekileştirilmesi, radikalleşme, üyeleri tarafından ihanete uğrama ve tabanın desteğini kaybetme korkularının reformların gerçekleştirilmesi ve dini tebliğ ile siyasi faaliyetler arasındaki ilişkinin yeniden yapılandırılmasının önündeki temel bir engel olduğu söylenebilir.

Siyasal İslamcı hareketlere yönelik temel küresel aktörlerin değişen algı ve iç politika dinamiklerini değiştirmek, sonrakilerin politika tercihlerini klasik dini tebliğ-siyaset ikilemini sürdürme veya terk etme yönünde etkilemektedir. İçerideki güçlülere karşın, küresel çapta yükselen bölgesel ve küresel aktörler tarafından ciddi bir şekilde öncülük edilen İslamcılık karşıtı akım da izole olmuş siyasal İslamcı hareketlerin kurumsal tercihlerini kendilerini tamamen yok etmeyi olmasa da sınırlamayı hedefleyen bu akımın baskıları karşısında manevra alanı yaratmak için gözden geçirmesi zarureti doğurabilir. Katılımcılar da klasik dini tebliğ ve siyaset ikilemini terk etme ya da muhafaza etme hususundaki benzer ideolojik hatların yanı sıra bölgedeki siyasal İslamcı hareketlerin, özellikle de Müslüman Kardeşler ile ilişkili grupların gelişen küresel ilişkilerini masaya yatırmıştır.

Siyasal İslamcı hareketlerin kendilerini küresel İslamcı ağdan koparması veya bu ağda kalması hususu, geniş kapsamlı jeopolitik boyutları itibariyle ateşli tartışmalara konu olan bir başka mesele olmuştur. Şubat 2016'da Ürdün Müslüman Kardeşleri, Müslüman Kardeşlerin küresel ağdan ayrıldığını ilân etmiştir. Ürdün Müslüman Kardeşlerin almış olduğu bu karar; büyük olasılıkla, Ürdün'ün genel olarak ittifak içerisinde olduğu Suudi Arabistan, BAE ve Mısır'dan oluşan bölgesel üçlünün Müslüman Kardeşlere farklı biçimlerde de olsa şiddetli bir şekilde saldırdığı bir dönemde Ürdün'deki müesses nizam ile olası bir çatışmadan kaçınmayı hedeflemekteydi. Ürdün Müslüman Kardeşleri üyesi bir katılımcıya göre, Ürdün Müslüman Kardeşleri dini tebliğ ve siyasi faaliyetlerini birbirinden ayırmaya daha yakındır ve bu sürece dair fikir birliğine

ulaşmış olup sadece ilgili organların onayı beklenmektedir. Ürdün Müslüman Kardeşlerinin kendisini Müslüman Kardeşlerin küresel ağından ayırmasından neredeyse bir yıl sonra, Ocak 2017 tarihinde Avrupa'daki Pan-Müslüman Kardeşler İslami Organizasyonları Federasyonu da Müslüman Kardeşlerin küresel ağı ile ilişkilerini sona erdirmeye kararı almıştır. Bu gelişmeler, küresel çapta siyasal İslam karşıtı eğilimin Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki Ürdün Müslüman Kardeşleri, özellikle de Müslüman Kardeşlerle bağlantılı hareketlerin siyasal tercihlerini -kurumsal veya ideolojik olarak- nasıl şekillendirdiğini göstermesi açısından önemlidir.

Bazı katılımcılar, üzerinde dış etmenlerin etkisini görece daha az buldukları 20 yıldır yaşanan dönüşümlerin bir meyvesi olan son revizyonlara (demokrasi, kadının toplumdaki rolü ve dini azınlıkların hakları) işaret etmiş ve bu revizyonların hâlihazırda içinde bulunulan siyasal koşullar ile birlikte kristalize olduğunu vurgulamışlardır. Yukarıda bahsedilen dönüşümlerin derin ideolojik değişimlerden ziyade büyük ölçüde değişen bölgesel siyasi manzara ile birlikte yaşanan işlevsel ve idari değişimler olarak görülmesi gerektiğini ve siyasal İslamcı hareketlerin dini, toplumsal ve siyasi mantığı ve devlet yönetimini kurgularken İslam dinini merkezde tutma paradigmasının hâlâ yerli yerinde durduğunu da belirtmişlerdir. Müslüman Kardeşler ile ilişkili, Lübnan'daki El Cemaat el-İslamiye'nin lider kadrosunda bulunan bir katılımcı, siyasal İslamcı hareketlerin maruz kaldıkları baskı ve içerisinde buldukları isyan süreçleri ile İslamcılık karşıtı akımın ardından derin devletin geri

dönüşüne karşılık olarak reformlar yaptığı yönünde yaygın bir kanaat olsa da Asya Pasifik bölgesindeki diğer siyasal İslamcı hareketlerin benzer baskılar olmaksızın reformlar yaptığını ve bu durumun da baskı ile yapısal reformlar arasındaki zayıf korelasyonu gösterdiğini ileri sürmüştür. Ennahda Hareketi'nden kıdemli bir lider ise bölgedeki otoriter devletlerin, siyasal İslamcı hareketleri toplumsal ve siyasi faaliyet alanlarını tek bir örgütsel yapıda toplayan otoriter hareketlere dönüştürdüğünü öne sürerek Lübnanlı katılımcı ile hemfikir olmadığını öne sürmüş ve siyasal İslamcı hareketlerin kendilerini yeniden dönüştürüp demokratikleşmeyi benimseyerek farklı faaliyet alanlarını birbirinden ayırması gerektiğini belirtmiştir.

Siyasal İslamcı hareketlerdeki bu tip yapısal dönüşümler, yeni bir dönemde yaşanan dini, toplumsal ve siyasi faaliyet alanlarını daha düzgün bir şekilde idare etme girişimlerinden siyasal İslamcı hareketleri liberalleştirme girişimlerine kadar farklı şekillerde gerçekleşen dönüşümler olarak düşünülmektedir. Bir katılımcı, kendiliğinden gerçekleşen revizyonların önemini vurgulamış ve iç dinamiklerle gerçekleşen dönüşümlerin, siyasal baskı gibi durumlara yanıt olarak dış etkenlerle gerçekleşen revizyonlara kıyasla daha kalıcı olduğunu ve örgüt içerisindeki fraksiyonlarca benimsenip taban tarafından da destekleneceğini belirtmiştir. Bir başka ifadeyle, bu bakış açısına göre siyasal İslamcı hareketleri çevreleyen siyasi koşullar, bu hareketlerin siyasi tercihlerini etkilemekte ancak reformlar çoğunlukla dış baskı neticesinde gerçekleşmekte olup, bu

zorunluluk hâli de genel itibariyle kırılabilirlik arz etmektedir.

Bu bağlamda, Tunus'taki Ennahda Hareketi birçok katılımcı ve özellikle araştırmacı tarafından, bir siyasal İslamcı hareketin yapısal reformlar geçirmesi açısından öne çıkan bir model olarak örnek gösterilmiştir. Siyasal İslamcı hareketlerden bilhassa daha çok Müslüman Kardeşlerden bazı Mısırlı ve Ürdünlü katılımcılar, Ennahda Hareketi'nin hâlâ bir geçiş döneminde olduğu ve istikrarlı bir noktaya ulaşmak için muhtemelen daha fazla zamana ihtiyaç duyduğu düşüncesinden hareketle Tunus'taki deneyime şüpheyle yaklaşmaktadır. Bölgedeki siyasal İslamcı hareketler, özellikle de Müslüman Kardeşler bağlantılı hareketler, kendilerini örnek alınabilecek modeller olarak sunma hususunda üstü kapalı bir şekilde birbiriyle rekabet halindedir. Fas ve Tunus'ta tarihi olarak Müslüman Kardeşlerle bağlantılı hareketlerin içerisinde oldukları zorluklara rağmen yaşadıkları yükseliş, derin devletin geri dönüşüyle, başta Mısır olmak üzere, bastırılan diğer bölgesel örgütleri gölgede bırakmıştır.

Dördüncü Oturum: Siyasal İslam'ın Sürmekte Olan Dönüşümü

Dördüncü oturum, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki siyasal İslamcı hareketlerin ideoloji, örgütsel yapı ve jeopolitik tutum olarak gelecekte geçirebilecekleri dönüşümlere dair senaryolar geliştirmeyi hedeflemiştir.

Katılımcılar, siyasal İslamcı hareketlerin reform geçirebileceği ve kendilerini

toplum nezdinde pro-aktif aktörler olarak yeniden konumlandırabilecekleri beş farklı alanı tartışmıştır:

Örgüt'e Karşı Devlet: İsyanlar yaşamış Arap ülkelerinde iktidara gelen bazı siyasal İslamcı hareketler, devleti idare edecek stratejiler geliştirmekte başarısız olmuştur. Hâlbuki devlet idare etmek için gerekli olan stratejiler esas ve kapsam olarak, kendi örgütlerini idare etmek için geliştirdikleri stratejilerden farklılık arz etmektedir. Siyasal İslamcı hareketlerin bu bakımdan karşılaştığı sorunlar, eski politik güçlerin devrimlerin patlak vermesinden sonra yaşadığı sorunlardan daha fazla zorluk arz eden sorunlardı. Uzun yıllar boyunca otoriter rejimler tarafından dışlanmak ve ötekileştirilmek, örgütlü politik güçlerin devlet idaresi için kapsamlı bir vizyon geliştirmeyetisini zayıflatmış ve siyasal İslamcı hareketleri, kendisini korumayı ve örgütsel konsolidasyonu devlet inşası ve idaresi için kapsamlı vizyonlar geliştirmeye önceleyen paralel topluluklara dönüştürmüştür. Bazı siyasal İslamcı hareketlerin yaşadığı tecrübelerle binaen bu aktörlerin kendi örgütsel sınırlarını aşip devlet idaresi için stratejiler geliştirmesi ve kendi örgütlerinin sınırlı çıkar alanının ötesine geçen reformlar yapması gerektiği söylenebilir. Ayrıca siyasal İslamcı hareketlerin diğer ulusal aktörlerle de beraber çalışmaya ihtiyaçları vardır.

Stratejik Ortaklık: Siyasal İslamcı hareketler, kendi toplumlarındaki politik güçlere karşı bir kuşatılmışlık zihniyeti geliştirmiştir. Bunun nedeni, kısmen Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki birçok hükümetin on yıllar boyunca sürdürdüğü böl ve yönet taktiklerinden ileri gelmektedir. Siyasal İslamcı hareketler, iktidarda oldukları zaman içerisinde diğer politik güçlerle stratejik ortaklıklar kurmak

ve ülkelerini kritik bir dönemde yönetmek için koalisyonlar içine girmek konularında sınırlı bir başarı gösterebilmiştir. Siyasal İslamcı hareketlerin İslamcı olmayan politik güçlerle, örneğin seküler partiler ve politik hareketlerle geniş kapsamlı ortaklıklar geliştirme yetisine sahip olabilmek için politik stratejilerini, kavramlarını ve politik rakipleriyle olan tarihteki etkileşimlerinin bıraktığı mirası yeniden gözden geçirmeye ihtiyaçları vardır.

Örgütsel Yeniden Yapılanma: Siyasal İslamcı hareketlerin örgütsel yapıları, baskılara karşı dirençli olduğunu kanıtlamış ve on yıllar boyunca süren sert baskılar karşısında adeta paralel devlet yapıları şeklinde devlet imajını kendi içinde tesis etmiştir. Öte yandan, bu örgütsel yapılar patlak veren isyanlara karşılık vermede, hızla yaşanan gelişmeleri yakalamada ve politik değişimi benimsemeye yetersiz kalmıştır. Bölgedeki siyasal İslamcı hareketlerin kendi örgütlerini yeniden yapılandırıp stratejiler geliştirmeleri gereklidir. Birçok SİH, bir ikilem içerisinde sıkışmış durumdadır: Kendi katı hiyerarşik örgüt yapılarını otoriter bir düzlemde yeniden tesis etmek veya baskılara karşı dayanıklı mevcut yapıları kuvvetlendirmek.

Siyasal Dönüşüm Yöntemleri: Arap İsyancıları sonrasında otoriter rejimlerden büyük darbeler yemiş olan birçok siyasal İslamcı hareket arasında, kendilerine yönelik düşmanca hamlelere karşı nasıl tavır takınılacağına dair güçlü bir konsensüs yoktur. Siyasal anlamda çaresizliğe karşı şiddet eylemlerine başvurma seçeneği son yıllarda ivme kazanmaktadır; ancak jeopolitik değişimler geçiren ülkelerde iç savaşa dahil olmuş hareketler haricindeki

siyasal İslamcı hareketler arasında bu yöntem henüz yaygınlık kazanmamıştır. Artan iç bölünmeler ve siyasal İslamcı hareketler ile tabanları arasındaki bağların zayıflaması ise bu yaygın kanaate dönük olarak karşı tezlerin geliştirilmesine zemin hazırlamış ve bu durum da iç bütünlük ve diyalogu sağlamayı siyasal İslamcı hareketlerin önceli hedeflerinden biri hâline getirmiştir.

İdeoloji'ye Karşı Refah: Arap Baharı sonrasında iktidara gelen/gelmeyen siyasal İslamcı hareketler ya kendi ülkelerinde iktidar tecrübesi yaşamış ya da en azından şehir konseyleri aracılığıyla yerel topluluklar düzeyinde yönetim tecrübesi kazanmışlardır. Bu hareketlerin yaşadıkları tecrübelerin mirasını; ekonomik zorluklara, artan işsizlik ve enflasyon oranlarına maruz kalan halkın iktidar partilerinin ideolojilerinden ziyade refaha yönelik politikalarını daha çok umursadığını değerlendirmeleri gerekmektedir. Bu sebeple, gelişmiş düzeyde bir ekonomik performans için iyi bir yönetim ortaya koymak için yaşanan tecrübeleri değerlendirmek, siyasal İslamcı hareketlerin odaklaması gereken çok önemli bir alanı teşkil etmektedir.

ALSHARQ FORUM HAKKINDA

Al Sharq Forum; amacı, Şark bölgesi halklarının siyasal gelişimi, sosyal adalete kavuşması ve ekonomik refaha erişmesi için tarafsız araştırmalar yapıp buna dönük uzun vadeli stratejiler geliştirmek olan, bağımsız ve uluslararası bir kuruluştur. Al Sharq Forum bu hedefini; demokratik katılım ideali, bilinçli vatandaşlık, çok taraflı diyalog, sosyal adalet ve kamu yararını gözeten araştırmaları teşvik ederek gerçekleştirmektedir.

Adres: İstanbul Vizyon Park A1 Plaza Kat:6
No.:68 34197 Bahçelievler / İstanbul / Türkiye
Telefon: +902126031815
Faks: +902126031665
E-posta: info@sharqforum.org

sharqforum.org

    / SharqForum

 / Sharq-Forum

منتدى الشرق
ALSHARQ FORUM